

AHMED FAKİH

Anadolu'da Türkçe Eserler Veren Mutasavvıf Şâir

Osman Fikri SERTKAYA

Anadolu'da Oğuz-Türkmen Türkçesi'nin ilk örneklerini veren kişiler arasında adı geçen Ahmed Fakîh hakkındaki bilgiler genellikle mevlevî ve beктаşî kaynaklarına dayanmaktadır. Bu kaynaklar arasında Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıb-ü'l-ârifîn* (H. 754/1358), Muhyiddîn'in *Hızır-nâme* (H. 880/1475), Seyyid Hârûn-ı Velî'nin *Menâkıb* ve Ahmed Fakîh'in *Menâkıb-ı Hâce Fakîh Ahmed Sultan* adlı "Menâkıb-nâme"leri ile Hacı Bektaş-ı Velî'nin *Velâyet-nâme*'si ve Hacım Sultan'ın *Velâyet-nâme*'sı gibi beктаşî "Velâyet-nâme/Vilâyet-nâme"leri zikredilebilir. Bu mevlevî ve beктаşî kaynaklarına Kirdecî Ali'nin *Hazâ kitâb-ı kesikbaş* adlı eseri gibi edebî eserleri de dahil etmek mümkündür.

Kaynaklarda adı Hâce Ahmed Fakîh, Sultan Hâce Fakîh vs şekillerinde geçen kişinin

a) *ünvanlarının* (Ahmed Fakîh) Kutbü'd-dîn, Kutbü'ş-şark ve'l-garb, Kutbü'l-budalâ, Seyyidü'l-meczubîn, Kıdvetü'l-abdâl vs. gibi farklı şekillerde kaydedilmesi;

b) *Konya'ya geldiği yerin* Azerbaycan, Horasan vs gibi geçmesi;

c) *ölüm tarihi için* H. 618/1221, H. 650/1252 vs gibi çeşitli tarihlerin zikredilmesi;

ç) *mezarlarının ve mezartaşlarının* Tebriz (Asbust ~ Esbust köyü), Konya (Konya'nın batısındaki Hoca Fakîh yöresi), Konya (Akşehir) vs gibi birbirinden uzak yerlerde bulunması;

gibi hususlar göz önüne alınıp, kaynaklar daha dikkatli bir şekilde incelenerek değerlendirildiğinde, çeşitli yerlerde ve zamanlarda yaşayan ve değişik tarihlerde ölen Ahmed Fakîh adını taşımış en az beş kişinin bulunduğu ve kaynakların bu kişileri karıştırdığı gerçeği kendiliğinden ortaya çıkar.

Kaynaklardaki bilgileri karşılaştırarak Anadolu Selçukluları döneminde VIII. / XIII. yüzyıl içerisinde, Konya'da Ahmed Fakîh isimli iki ayrı kişinin yaşamış olduğuna ilk temas eden kişi Abdülbâki Gölpinarlı olmuştur.¹

¹ A. Gölpinarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1953, s. 88 not 102

A Golpınarlı'dan on bir yıl sonra, İbrahim Hakkı Konyalı "İlim âleminin şimdiye kadar tanımadığı ikinci Fakih Ahmed'i biz ortaya çıkardık" görüşü ile konuyu yeniden işlemiştir. I. H. Konyalı'nın ortaya çıkardığı ikinci Ahmed Fakih "Arab/Esvedî" Fakih Ahmed'dir.²

Turhan Genceî ise I. H. Konyalı'dan on yıl sonra bu konuyu işleyen uçuncü kişi olmuştur. T. Genceî'nin bulduğu ikinci Ahmed Fakih de İ. H. Konyalı'nın bulduğu kişiden ayrı bir şahıstır. Azerbaycan asıllıdır. Genceî makalesinde aynı adı taşıyan iki Ahmed Fakih ve onlara isnâd edilen eserler üzerinde durmuştur.³

Kişilikleri birbirine karıştırılmış olan farklı Ahmed Fakih'ler, yukarıda zikredilen çalışmalar ve mevcut bilgilerin yardımıyla şu şekilde tespit edilebilirler:

I. Ahmed Fakih (öl. H. 618/1221). Fakih Ahmed.

Azerbaycanlıdır (?). Muhtemelen Tebriz'in Asbust ~ Esbust koyündendir. Anadolu'da ahî teşkilâtının kurucusu Kırşehirli Ahî Evren Şeyh Nasru'd-dîn Mahmûd el-Höyî (öl. 659/1261)'in şeyhi ve kayın pederi olan Şeyh Evhed ü'd-dîn Hâmîd bin Ebü'l-Fahr el-Kirmânî (öl. 635/1238)'nin mürididir. Şeyh Evhed ü'd-dîn Kirmânî'nin H. 602/1206'da Konya'ya ziyareti esnasında Anadolu'ya gelmiş olmalıdır. Mevlânâ Celâl e'd-dîn-i Rûmî ve babası Bahâ e'd-dîn Veled'in Konya'ya yerleşmelerinden (H. 625-626/1228) takriben 7-8 yıl önce, H. 618/1221 yılında öldü.

Hâfız Huseyin Kerbelâî (öl. H. 962/1554) *Ravzatu'l-cinân ve cennetu'l-cenân* adlı eserinde Evhed ü'd-dîn Hâmîd bin Ebü'l-Fahr el-Kirmânî'nin müridlerinden olan Fakih Ahmed-ı Asbustî adlı bir kişiden bahs eder.⁴ Bu kişinin mezarı Tebriz yakınlarındaki Asbust ~ Esbust koyündedir. Tebriz'deki bu yer bir mezar olarak kabul edildiğinde, burada gomülü kişinin Konya'da H. 618/1221'de ölen ve Konya'ya gömülen Ahmed Fakih'ten ayrı bir Ahmed Fakih olduğu anlaşılır. Fakat Tebriz'deki bu yer mezar değil de makam olarak kabul edildiğinde, bu makam Konya'da gomülü olan Ahmed Fakih'in makamı sayılabilir.

Muhyiddîn (öl. 880/1475), *Hızır-nâme* adlı Menâkıb-nâme'sinde Ahmed Fakih'in Anadolu'nun ilk ahî erenlerinden olduğunu zikreder ve ondan "Kutbü'd-dîn" diye bahs eder.

² I. H. Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya, 1964, s. 387-396 ve 1095

³ T. Gandjei, "Notes on the Attribution and Date of the "Çarhnâme", *Studi Preottomani e Ottomani*, Atte del Convegno di Napoli (24-26 settembre 1974), Napoli 1976, s. 101-104. Bu makalenin E. Gursoy-Naskalı tarafından yapılan tercümesi için bk. T. Genceî, "Çarhnâme'nin muellifi ve tarihi hakkında notlar", *Türk Kültürü*, XXV/286, Şubat 1987, (Ankara), s. 74-77

⁴ Hâfız Huseyin Kerbelâî, *Ravzatu'l-cinân ve cennetu'l-cenân*, Yayımlayan Sultan el-Quîâî, II. Tahran, 1349, s. 48-49 ve 388

Hızır-nâme'de geçen "Kutbu'd-dîn" ünvanı Yûnus Emre tarafından 16 beyitlik bir manzumesinin 14 beyitinde şöyle tekrar edilir

Ahmed Fakîh Kutbu'd-dîn
Mevlânâ Celâlî'd-dîn

Sultan Seyyid Necmu'd-dîn
Ol kutb-ı cihân kanı⁵

Adı etrafında bir menkıbe hâlesi teşkil edilen bu kışı, Türkmenler arasında cunûn halı ile şöhret bulan ve olumundan sonra da kerâmetlerine inanılan abdâl bir Turkmen dervişidir.

Mezarı, Konya'nın batısındaki Yaka Bağları ile Beyşehir yolunun kavşak noktasında Hoca Fakîh Mescidi'nin bitişiğindeki Hoca Fakîh Turbesindedir. Bu turbenin bitişiğindeki mescide açılan kapısının üzerine Selçuklu sülüsü ile yazılmış bir kîtâbe vardır. Kîtâbenin mezar sandukasına ât olduğu ve sonradan turbe kapısına nakledildiği zannedilmektedir. Resmî bir çok kereler yayımlanan⁶ bu mezar taşının kîtâbesindeki metin şöyledir:

Allâh
Hazâ el-kabr
e'ş-şeyh el-'ecell el-kebîr el-'âlim
el-'âmil es-sâlik en-nâsik
el-fazıl el-'âbid el-muhakkik
melik u'l-abdâl seyyid ü'l-meczûbîn
kutb u'ş-şark ve'l-garb el-fakîh
Ahmed. Nevvârallâhu madcaahû
Tahrîruhu fî seneti semâne 'aşere ve sîttemie

Bu kîtâbede zikredilen H 618/1221 tarihi Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-ârifin*'indeki bilgi ve kayıtlarla uygunluk gösterir⁷ Konya'da gomulı I. Ahmed Fakîh' in türbesi ve mezar taşı hakkında ilk yazılar için bk. ⁸

⁵ A. Golpınarlı, *Yunus Emre Divanı -Metinler, Sozluk, Açıklama-*, Cilt 1-2, İstanbul, 1943, s. 110-111

⁶ A. Golpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1953, s. 588, Resim 15, I. H. Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya, 1964, s. 746 ve 391, M. Onder, "İlk Türkçecilerden Ahmed Fakîh hakkında yeni bilgilci", *Türk Yurdu*, Yıl 49, Sayı 276, 6 Ağustos 1959, s. 51, M. Onder, *Mevlânâ Şehri Konya*, 1971, s. 99, İkinci Baskı, 1973, s. 127-129, M. Onder, *Konya Kitavuzu*, İkinci Baskı, 1971, s. 99

⁷ Krş. Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çeviren T. Yazıcı, Devlet Kitapları, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Şark İslâm Klasikleri, Millî Eğitim Basımevî, İstanbul 1986, s. 452-453

⁸ Hamdîzâde Abdulkadir Erdoğan, "Hoca Fakîh Turbesi", *Babalık Gazetesi*, Sayı 280, Konya, 23 Mart 1914, aynı yazar, "Şeyh Alıman", *Turksözü Gazetesi*, Konya, 17 Mart 1918

II. Ahmed Fakîh (öl. H. 650/1252?) (Kutbü'l-budalâ)

Konya'ya gelişi H. 626/1228, ölümü ise H. 628/1230 olan Mevlânâ Celâle'd-dîn-i Rûmî'nin babası Bahâ e' d-dîn Veled'in müridlerindedir. Ahmed Eflâkî *Menâkıbü'l-ârifîn*'de ondan şöyle bahseder: "Abdalların örneği, Hâce Fakîh Ahmed hazretleri Sultanü'l-ulemâ Bahâ e' d-dîn Veled'in talebelerindendi. Hıdâye dersi okuyordu. O günü Sultanü'l-ulemâ o kadar mânâlar saçtı ve gösterdi ki, mukaddes canlar şaşka kaldılar. Fakîh Ahmed çılgına dönmüş bir vaziyette kalktı, kitaplarını ateşe atıp dağa gitti. Bahâ e' d-dîn hazretleri hayatta bulunduğu müddetçe Konya şehrine gelmedi. Bahâ e' d-dîn Veled öldükten sonra Ahmed Fakîh, şehre gelip Ahmed Kapısı (Dervâze-i Ahmed)'nda oturup kerametler göstermekle şöhrat buldu. Gayıpta olanları soyluyor, fakat şerîat kaidelerine uymuyordu. Mevlânâ hazretleri gençliğinde onun yanından geçtiği vakit o naralar atıyor, çılgınlık koparıyor ve "Yol veriniz, ayaklı hazîne geliyor" deyip uzaktan secdeler ediyordu. Etrafına toplanan halk onun Mevlânâ hakkındaki bu şahadetini bir çok defalar işitiyor, fakat onlar bu sözlerin sırrını bilmiyorlardı.

Derler ki: Mevlânâ hazretleri fakîhi her gördüğünde önünden geçinceye kadar gözlerini kapardı ve "O, ehli değildir. Candan iktida eden her bakımdan şerîata uyan kimsedir. Bu kımse kilimini girdaptan kurtaran ve kurtulan bir süvaridir. Gayıp âleminde onlara 'Ehl-i Fütur' derler. Bakalım Tanrı hazretleri onun hakkında ne buyurur ve ona ne muamele eder"derdi.

Yine Mevlânâ'nın karısının annesi olan, velâyeti yaprak sahifelerine sığmayan ahiretlik Büyük Kira Hatun'dan nakledilmiştir ki: Bir gece sabaha doğru, gayb âleminde onun mübârek kulağına büyük bir gürültü geldi. Bunun mânâsını Mevlânâ hazretlerinden "Arka arkaya ruhların ve ulu meleklerin gurutüsünü işitiyorum. Bu ne haldir?" diye sordu. Mevlânâ "Fakîh'in temiz ruhunu ulu melekler göğe çıkarıyorlar buyurdu. Filhakika H. 618/1221 senesi, kuşluk vaktinde Fakîh Ahmed'in kıyameti koptu (yani öldü). Fakîh'in namazını Mevlânâ kıldırdı ve onu defnettiler".⁹

Ahmed Eflâkî'nin verdiği bu bilgilere göre Bahâ e' d-dîn Veled'in H. 628/1221'deki ölümünden sonra dağdan Konya'ya inip Dervâze-i Ahmed'de oturması ve cenaze namazını da Mevlânâ Celâle'd-dîn-i Rûmî'nin kıldırması, Eflâkî'deki ölüm tarihi olan H. 618/1221'in düzeltilmesi gerektiğini kendiliğinden ortaya koymaktadır. Herhalde Eflâkî bu Ahmed Fakîh'in ölüm tarihini I. Ahmed Fakîh'in ölüm tarihi ile karıştırmış olmalıdır.

Horasan'dan Konya'ya geldiği kabul edilen II. Ahmed Fakîh, belki H. 650/1252'de ölmüştür. Başvekâlet Arşivi'ndeki H. 881/1476 tarihli Karaman Defteri'nde Ahmed Fakîh'in ölüm tarihi H. 650/1252 olarak verilmektedir.¹⁰ Bu

⁹ *Arıfların Menkıbeleri*, I, s. 452-453

¹⁰ Ş. Tekindağ, "Yunus Emre hakkında araştırmalar", *TTK, Belleten*, 117, (1966), s. 76-77

tarîh Mevlânâ'nın yaşadığı çağa da uygunluk göstermektedir. Hocası Bahâ e' d-dîn Veled onun hakkında "Bizim büyük kadehlerimizden içtiği (marifet) şarabından ancak bir damla içmiştir. O bir damlanın sarhoşluğu ile böyle meczûb hâle gelip, divâne olmuştur" buyurmuştur.

Mevlânâ Celale'd-dîn hazretleri de bir gün Ahmed Fakîh'in bu sarhoşluğunun efendimiz Şemseddin' i Tebrizî'nin sarhoşluk denizi yanında bir kokudan ibâret olduğunu söylemiştir.¹¹

III. Ahmed Fakîh (öl. ?)

Ne zaman öldüğü bilinmeyen Fakîh Ahmed adlı bir kişinin mezar taşı Konya/Akşehir'dedir. Seyyid Mahmûd-ı Hayranî mezarlığındaki bu mezar taşı 1930-1931 yıllarında "Çocuk Bahçesi" yapmak gayesi ile Belediye tarafından mezarlıktan sökülmuş ve sökulen mezar taşlarından bir kısmı Taş Medrese'nin avlusuna, bir kısmı ise Seyyid Mahmûd-ı Hayranî Turbesi'nde muhafaza edilmiştir.

Taş medresedeki 9 numaralı mezar taşı mermerden olup, sulus yazı ile yazılmış şu beş satırı ihtivâ eder.¹²

Allâh rahîm.
Hazâ sâhibü't-türbet
i'l-merhûm el-magfûr
es-saîd eş-şehîd fakîh
Ahmed. Nevvârallâhu kabrehu

IV. H^vâce Fakîh-i Karamânî (Hoca Kara Fakîh). (öl. ?)

Sehî Tezkiresi'nin beşinci tabakasında H^vâce Fakîh-i Karamânî şeklinde geçer. Konya/Karaman'dandır. Türkçe, Arapça ve Farsça sözlere ve eşsiz gazelleri olduğu Sehî Bey tarafından kaydedilmiştir.¹³ Sehî Bey Tezkiresi'nin sadeleştirilmiş neşrinde, bu kişi Hoca Kara Fakîh şeklinde geçmektedir.¹⁴

İ. Hakkı Konyalı'nın bahsettiği Fakîh Ahmed bu zât olmalıdır. Bu Fakîh Ahmed'in torunu Seyyid Ahmed, babası Seyyid İbrahim Arab'ın, dedesi "Melîku'l-meşâyih" Fakîh Ahmed'in ve büyük dedesi Seyyid Ahmed-

¹¹ *Arıfların Menkıbeleeri*, I, s. 38-39

¹² R. M. Merç, "Akşehir Turbe ve Mezarları", *Türkiyat Mecmuası*, V, 1936, s. 152

¹³ G. Kut, *Hest Behişt*, An Analysis of the First Biographical Work on Ottoman Poets with a Critical Edition based on Ms. Suleymaniye Library, Ayasofya. O. 3544. *Sources of Oriental Languages and Literatures*, 5, Harvard, 1978, s. 195

¹⁴ Sehî Bey, *Tezkire "Hest Behişt"*, Hazırlayan M. Isen, Tercüman 1001 Temel eser, no 152, İstanbul, 1980, s. 126

'in adlarına H. 687/1288 tarihinde bir zaviye yaptırmıştır. Zaviyenin yanına Fakîh Ahmed'in muridlerinden Şeyh Alaman da bir türbe yaptırmıştır. Bu turbe içerisinde gömülü olan kişinin Şeyh Alaman olduğu zannedilmektedir. Zaviye ve türbenin bulunduğu mahallin adı hâlî hâzırdaki adı Şeyh Alaman Mahallesi olarak anılmaktadır.

Seyyid İbrahim'in zaviye kütâbesinde Fakîh Ahmed'in oğlu "Arab" sıfatı ile gösteriliyor. Kütâbenin hâricinde XI. yüzyıla ait bir mahkeme ilâmında bir belgede ise "siyâhî" olarak geçiyor.¹⁵ Sehî Tezkiresi'ndeki H^vâce Fakîh'in Seyyid İbrahim'in babası Fakîh Ahmed olması muhtemeldir.¹⁶

V. Kitâbü Evsâf-ı Mesâcidi'ş-Şerîfe yazarı **Ahmed Fakih** (öl. ?).

Şerîat emirlerine bağlı olan düzenli bir yaşayışı vardır. Oğul ve kız hasretine dayanamayıp mukaddes diyarlarda iki aydan fazla kalamadığına göre evli ve evlad sahibi, âile babası olan bir kişidir. Bu özellikleri ile yukarıda verilen I. ve II. Ahmed Fakîh'lerden ayrılır. Eserin dil özelliklerine dayanarak bu kişiyi XIV. yüzyılın ikinci yarısına, hattâ XV. yüzyılın ilk yarısına yerleştirmek gerekir.

Kitâbü Evsâf-ı Mesâcidi'ş-Şerîfe'nin sonunda yer alan dört Kudüs medhiyesi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı'ndaki 4453 numaralı yazmada geçmektedir. Bu şiirlerde mahlas Fakîh Ahmed yerine Fakîh şeklindedir.

Ahmed Fakîh'e isnâd edilen eserler:

1. *Çarh-nâme-i Ahmed Fakîh der bâ-vefâ-i Rûzigâr*

Egridir ~ Egirdir'lı Hacı Kemal'in İstanbul, Bâyezid Devlet Kütüphanesi, No 5782'de kayıtlı *Câmi ü'n-nezâir* adlı şiir mecmuasının 289a-291b varaklarında yer alan ve Arûz vezninin *Mefâilün Mefâilün Faîlun* (+ - - - / + - - - / + - -) kalıbı ile söylenmiş 83 beyitlik kasîde. Son 17 beyiti ihtivâ eden yaprak eksik. *Câmi ü'n-nezâir*'in sonundaki listeye göre kasîdenin 100 beyit olması gerekmektedir.

Kısa adı ile *Çarh-nâme*, dünyanın fânîliğinden, dünya zevklerine kapılmanın yanlışlığından, kabır azabından ve mahşerden bahsederek ölümü hatırlatan, bu dünyada âhîret için hazırlanmanın gereğinden, kanaat ve alçak gönüllülük içerisinde yaşayıp âhîret hazırlığı yapmanın ancak ibâdet, tevazu gibi dînî ve ahlâkî işlerle sağlanabileceğinin lüzumunu öğütleyen dînî-sûfiyâne bir manzumedir. Nazım tekniği ve sanat değeri bakımından önde gelen bir manzume değildir. Halk için yazılan basit bir manzumedir.

¹⁵ Kara Fakîh için bk. *Tezkirelere Gore Divan Edebiyatı Isunler Sozluđu*, Kultur ve Turizm Bakanlığı Yay 942, Kaynak Eserler Dizısı 12, Ankara, 1988, s. 224

¹⁶ I. H. Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri de Konya Tarihi*, Konya, 1964, s. 743-747

Manzume M. Fuad Köprülü tarafından bulunmuş ve yazarı hakkında bilgi ile birlikte, 82 beyit olarak Almanca yayımlanmıştır.¹⁷ Ahmed Fakih'in ve Çarh-nâme'nin Türk edebiyatındaki mevki için bk.¹⁸. *Çarh-nâme*'nin metni Mecdut Mansuroğlu tarafından eski ve orta Türkçeye yakınlaştırılarak okunmuştur. Transkripsiyonu, dil özellikleri, sözlük, gramer dizini ve tıpkıbasımının neşri için bk.¹⁹

Çarh-nâme'nin son yayımı metnin transkripsiyonu ve tercümesi olarak Fahr Iz ve Günay Kut tarafından yapılmıştır. Bu son yayımda metne Mecdut Mansuroğlu'nun yaptığı zorlamalar ayıklanmış ve Mecdut Mansuroğlu'nun yanlış ve değişik okuduğu kelimeler de düzeltilerek, metnin dil bakımından âit olduğu devreye yerleştirilmiştir.²⁰

2. *Kitâbu evsâf-ı mesâcidü's-şerîfe*

Metin, British Library, Or 9848'de kayıtlı bir mecmuanın ilk eseri olup 1b-21b yaprakları arasındadır. Aruz vezninin *Mefâilun Mefâilun Fâilun* (+ - - - / + - - / + - -) kalıbı ile söylenmiş bir mesnevî olup, kafiye sistemi gazel-kaşide düzenindedir. Harekeli nesihle yazılmıştır. Istıhsah tarihi yoktur. Eldeki metin 339 beyit hacminindedir. Fakat ilk yapraktan sonra bazı yaprakların yazmadan kopmuş ve kaybolmuş olduğu anlaşıldığından metnin tamamının daha hacimli olduğu tahmin edilmektedir.

Metni yayımlayan Hasibe Mazioğlu mesnevî'nin konusunu şöyle anlatmaktadır. "Bir bölük arkadaşı ile hacca giden Ahmed Fakih bu gezisi sırasında gördüğü Şam, Kudus, Mekke, Medine şehirleri ile orada gördüğü mukaddes yerleri anlatmaktadır. Şâir gördüğü yerleri dikkatle seyretmiş, gördüğü yapıların kaç kapısı olduğunu, kubbelerini, sütunlarını, merdiven basamaklarını saymış, enlerini boylarını adımlayarak ölçmüştür. Kudüs'te iki ay kalan şâirin eserin sonuna eklenmiş olan, Kudüs övgülerini o sıralarda yazmış olmalıdır.²¹ Şâir ülkesine dönünce eserini Hacca gidemeyen arkadaşlarına verir ve onların da oraları görmesini tavsiye eder.

17 Kopruluzâde Mehmed Fuad, "Anatolische Dichter in der Saldschukenzeit II - Ahmed Faqîh", *Korost Csoma Archivum*, II/1-2, (1926), s. 20-38. Bu makalenin metinsiz Türkçe tercümesi için bk. Kopruluzâde Mehmed Fuad, "Selçuklular devrinde Anadolu şâirleri II - Ahmed Fakih ve Çarhnâme", *Türk Yurdu*, IV (1926), s. 286-295.

18 Kopruluzâde Mehmed Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi* Birinci Tab'ı, İstanbul, 1926, s. 307-308. Kış Ord. Prof. Dr. M. F. Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1981, Üçüncü Baskı, s. 261-262.

19 M. Mansuroğlu, Ahmed Fakih, *Çarhnâme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 684, İstanbul, 1956, 98 s.

20 F. Iz - G. Kut, "Divan nazım ve nesri", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri*, Tarih Antolojisi Ansiklopedisi Birinci Cilt, Otuken-Soğut, İstanbul 1985, s. 264-268.

21 340-390 beyitler arasında yer alan Kudus hakkındaki medhiyeler için Fakih (Ahmed)'in şırları bölümüne bk.

Bu mesnevî Hasibe Mazioğlu tarafından bulunarak ılım âlemine duyurulmuş²² ve eserden örnekler verilmiştir.²³ Eserin transkripsiyon, sözlük ve tıpkıbasım yayımı da Hasibe Mazioğlu tarafından yapılmıştır.²⁴ Bu neşir Orhan Şâik Gökay tarafından sert bir şekilde tenkit edilmiştir.²⁵

3. *Fakîh (Ahmed)'in şiirleri.*

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kütüphanesi, no 4453'te kayıtlı 87 varaklık yazma, Mekke, Medine ve Kudüs medhinde yazılan Türkçe bir eserdir. Eserin tamamı 30 bâbdır. Her şehir için 10 bâb ayrılmıştır. Başta ve sonda zikredildiğine göre müellif Muhammed b. Muhsin b. Hasan b. Halil b. Ömerü'l-Yemenî olup, müellif eserini Kudüs'te yazmıştır.

Fakîh mahlaslı şürler yazmanın sonunda 83b-87b varakları arasındadır. Beş ayrı manzumenin toplam beyit sayısı 69'dur. Bu beş manzumeden dördü *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidü's-Şerîfe*'nin 340-390. beyitlerindeki dört manzumenin 21 beyit fazlası ile ikinci nüshasıdır. Bu 28 beyitlik fazlalığa *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidü's-Şerîfe*'de geçip bu beş manzumede geçmeyen 10 beyti daha eklersek, her iki kaynakta toplam beyit sayısı 72'ye yükselir. Bu beş manzume *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidü's-Şerîfe*' ile bazan küçük nüsha farkları, bazanda büyük beyit ayrılıkları göstermektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Mehmed Fuad Köprülü'ye âit olan *Çarhnâme'* nin Eski Anadolu Türkçesi'nin en eski örneği olduğu görüşü hiç kontrol edilmeden Nihad Sami Banarlı, Mecdut Mansuroğlu, Hasibe Mazioğlu gibi araştırmacılar tarafından aynen kabul edilmiştir. Halbuki elde bulunan metinlerin hepsi de dil bakımından en erken XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın ilk yarısına âit metinler olduklarından Turhan Genceî'nin ilk olarak ifade ettiği gibi, bu metinlerin bilinen Ahmed Fakîh' lere aidiyeti şüphelidir.

BİBLİYOGRAFYA

Yalkın Safovna AHMETGALEYEVA, *Issledovanie tyurkoyazıçnogo pamyatnıka "Kisekbaş Kitabı"*, Moskova, 1979, s. 26.

²² H Mazioğlu, "Anadolu'da XIII yüzyıl ürünlerinden bir eser", *X Turk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 1963, Ankara 1964, s. 75-79

²³ H Mazioğlu, "Geçmişin Türkçesinden örnekler", *Türk Dili*, XIII/145 (1964), s. 25-26

²⁴ H Mazioğlu, Ahmed Fakîh *Kitâbu evsâfı mesâcidü's-şeyîfe*, Turk Dil Kurumu Yay. 339, Ankara, 1974, 119 s

²⁵ O Ş Gökay, "Okurken VIII Guçluk nerede?", *Türk Dili*, XXXII/289 (I X 1975), s. 549-550'de bir sahıfesi eksik olarak basılmış ve bu eksik yazıya H Mazioğlu cevap vermiştir. H Mazioğlu, "Guçluğun nerede olduğu", *Türk Dili*, XXXII/290 (I XI 1975), s. 665-666. Bu yazı üzerine O Ş Gökay yazısının tamamını bir defa daha yayımlamıştır *Türk Dili*, XXXII/291 (I XII 1975), s. 707-710

Nihad Samı BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, I, Birinci Baskı, İstanbul (tarıhsız), s 97; İkinci Baskı, İstanbul, 1971, s 319-320.

Mıkâil BAYRAM, *Ahî Evren ve Ahî Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya 1991, s 52 ve 74.

Mıkâil BAYRAM, *Şeyh Evhadu'd-dın Hâmud el-Kırmânî ve Evhadıyye Tarikatı*, Konya, 1993.

Alessio BOMBACI, *La letteratura Turca, con un profilo della letteratura mongola*, Milano, 1969, s. 270 ve 282.

Ahmed EFLÂKÎ *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çeviren: Tahsîn Yazıcı, Devlet Kitapları, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Şark İslâm Klasikleri, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s 38-39; 452-453.

El, I, s 50

Sâdettin Nuzhet ERGUN, *Türk Şâirleri*, Cilt: 1, (tarıhsız), s. 281-283

Tourkhan GANDJEI, "Notes on the Attribution and Date of the "Çarhnâme", *Studi Preottomani e Ottomani*, Atte del Convegno di Napoli (24-26 settembre 1974), Napoli 1976, s. 101-104 Bu makalenin Türkçeye Emine GURSOY-NASKALI tarafından yapılan tercemesi için bk. Turhan GENCEÎ, "Çarhnâme"nin muellifi ve tarihi hakkında notlar", *Türk Kültürü*, XXV/286, Şubat 1987, (Ankara), s 74-77

Orhan Şâik GOKYAY, "Okurken VIII. Guçluk nerede?", *Türk Dili*, XXXII/289 (I X.1975), s 549-550'de makalenin bir sahıfesi eksik olarak basılmış bunun üzerine Orhan Şâik GOKYAY makalesinin tamamını bir defa daha yayımlamıştır. *Türk Dili*, XXXII/291 (I XII 1975), s. 707-710

Abdülhakı GOLPINARLI, *Yunus Emre -Hayatı-*, İstanbul, 1936, s 53

Abdülhakı GOLPINARLI, *Yunus Emre Divanı -Metinler, Sozluk, Açıklama-*, Cilt 1-2, İstanbul, 1943, s. 110-111

Abdülhakı GOLPINARLI, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1953. s 88, not 102; s 588, resim 15

Abdülhakı GOLPINARLI, *Yunus Emre ve Yattığı Yer*, 1963, Eskişehir, s 14

Hâfız Huseyin KERBELÂÎ, *Ravzatu'l-cinân ve cennetu'l-cenân*, Yayınlayan Sultan el-Qurrâî, II, Tahran, 1349, s. 48-49 ve 388

HAMDİZÂDE Abdulkadir Erdoğan, "Hoca Fakih Turbesi", *Babalık Gazetesi*, Sayı 280, Konya, 23 Mart 1914

HAMDİZÂDE Abdulkadir Erdoğan, "Şeyh Alıman", *Turksozu Gazetesi*, Konya, 17 Mart 1918

Fahır IZ- Gunay KUT, "Divan nazım ve nesri", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri*, Tarih. Antoloji . Ansiklopedi . Birinci Cilt, Otuken-Soğut, İstanbul 1985, s. 264-268

Vasfı Mahır KOCATURK, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Başlangıçtan bugüne kadar Türk Edebiyatının tarihi, tahlılı ve tenkidi, Ankara, 1964, s 119.

- I. H. KONYALI, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya, 1964. s. 387-396, 743-747 ve 1095
- Ord Prof. Dr. M. Fuad KOPRULU, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1981, Uçuncu Baskı, s. 261-262.
- KOPRULUZÂDE Mehmed Fuad, "Anatolische Dichter in der Saldschukenzeit. II Ahmed Faqîh", *Korost Csoma Archivum*, II/1-2, (1926), s. 20-38.
- KOPRULUZÂDE Mehmed Fuad, "Selçuklular devrinde Anadolu şâirleri. II. Ahmed Fakîh ve Çarhnâmesi", *Türk Yurdu*, IV (1926), s. 286-295
- KOPRULUZÂDE Mehmed Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*. Birinci Tab'ı, İstanbul, 1926. s. 307-308.
- Cemal KURNAZ, Abdülkerim bin Şeyh Mûsâ. *Makâlât-ı Seyyid Harun*. (Tenkitli basım), Ankara-1991.
- Gunay KUT, *Hest Behişt*, An Analysis of the First Biographical Work on Ottoman Poets with a Critical Edition based on Ms. Suleymanîye Library, Ayasofya, O 3544, *Sources of Oriental Languages and Literatures*, 5, Harvard, 1978, s. 195.
- Mecdut MANSUROĞLU, Ahmad Fakîh, *Çarhnâme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 684, İstanbul, 1956, 98 s.
- Hasıbe MAZIOĞLU, Ahmed Fakîh *Kitâbu evsâfi mesâcidu's-şerîfe*, Türk Dil Kurumu Yay. 339, Ankara, 1974, 119 s
- Hasıbe MAZIOĞLU, "Anadolu'da XIII. yüzyıl ürünlerinden bir eser", *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 1963, Ankara 1964, s. 75-79.
- Hasıbe MAZIOĞLU, "Geçmişin Türkçesinden örnekler", *Türk Dili*, XIII/145 (1964), s. 25-26.
- Hasıbe MAZIOĞLU, "Guçluğun nerede olduğu", *Türk Dili*, XXXII/290 (1 XI 1975), s. 665-666.
- Rıfki Melul MERİÇ, "Akşehir Turbe ve Mezarları", *Türkiyat Mecmuası*, V, 1936, s. 152.
- Mehmet ONDER, "İlk Türkçecilerden Ahmed Fakîh hakkında yeni bilgiler", *Türk Yurdu*, Yıl 49, Sayı 276. 6 Ağustos 1959, s. 51.
- Mehmet ONDER, *Konya Kılavuzu*, İkinci Baskı, 1971, s. 99.
- Mehmet ONDER, *Mevlânâ Şehri Konya*, 1971, s. 99, İkinci Baskı, 1973, s. 127-129.
- Sehî Bey, Tezkire "Hest Behişt", Hazırlayan: Mustafa Isen, Tercuman 1001 Temel eser, no 152, İstanbul, 1980, s. 126.
- Şehabettin TEKİNDAĞ, "Yunus Emre hakkında araştırmalar", *TTK, Belleten*, 117, (1966), s. 76-77
- Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sozluğ*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay 942, Kaynak Eserler Dizisi 12, Ankara, 1988, s. 224
- TA, Cilt 32, s. 84